

Людмила КАМІНСЬКА
ФОНДОВА КОЛЕКЦІЯ СТАРОДРУКІВ XVII – XVIII СТ. – САКРАЛЬНА
СПАДЩИНА ДУБЕНЩИНИ

“Бог, Який багаторазово й різноманітно говорив здавна отцям через пророків, в останні ці дні говорив нам через Сина, Якого поставив спадкоємцем усього, що Ним і віки створив. (Євр. 1.1-2). Створивши людину, як істоту розумну, свобідну і безсмертну, Бог відкрив усе, що стосується її життя та спасіння. Божественне Об’явлення, про яке говорить нам ап. Павло (Євр. 1.1-2) було збережене завдяки записам обраних Богом людей-пророків, котрі залишили нам Святе Письмо Старого Завіту. Це ж зробили і апостоли Христові, які Його вчення, через написані ними Євангелія, передали усьому людству. Отже воля Божа була такою, щоб Його Об’явлення стало здобутком не тільки єврейського народу, але і “Нового Ізраїля”, тобто всіх людей без винятку, які сприйняли Одкровення Боже у всій повноті, як Старозавітне так і Новозавітне. (Ос.2,20. Рим. 9,25-26). Щоб Слово Боже стало загальнодоступним потрібні були переклади Святого Письма. Перший з них - переклад 70-ти, септуагінта (від лат. septuaginta) з єврейської на грецьку мову, зроблений в III ст. до Р.Х. в Єгипті при Птолемеї II Філадельфі. Саме ним скористалися у IX ст. великі просвітителі слов’янства святі Кирило і Мефодій, переклавши з нього Біблію на слов’янську мову. Історія українського народу не буде повною без вивчення її стародруків. Богослужбові тексти завжди доповнювалися цікавими передмовами чи післямовами, в яких автори чи укладачі давали свою оцінку тим чи іншим явищам, процесам, навіть історії видрукування самої книги. І тому те, що ці фоліанти є не просто цінними витворами мистецтва, в них зберігається генетичний код нашого народу. Аж до останніх десятиріч XVIII ст. більшість тих великих за обсягом книг, які друкувалися значними, як на той час, тиражами і поширювалися по всій Україні та за її межами, — це книги релігійні, насамперед, богослужбові тексти і молитовники, меншою мірою християнська повчально-моралізаторська література. Римо-католицькі латиномовні богослужбові книги в Україні спершу не друкувалися; католицькі дієцезії замовляли їх у Кракові або, частіше, за кордоном. У XVIII ст. Зрідка друкувалися доповнення до літургічних книг, служби окремим святым, меси за померлих. Порівняно часто католицькі друкарні видавали релігійно-повчальні і богословські книги. Виняткову історичну та наукову цінність становить собою колекція книг, яка зберігається у фондах Державного історико-культурного заповідника м. Дубна. Збірка стародруків, хоча не чисельна, але цікава за репертуаром, а також свідчить про побутування польської книги на теренах Волині, дає певне уявлення про рівень

освіченості населення.

Про походження книг дуже мало відомостей. Перші облікові інвентарні фондові книги дуже недосконалі, в них рідко вказується на те, звідки походить експонат, найчастіше побутують записи на зразок із «старих фондів музею». Тому, з великою долею

ймовірності, можна припустити, що стародруки в нашій колекції походять із створеного у

1934 році приватного археологічно-антропологічного музею під назвою

«Регіональний

музей землі Дубенської», засновниками якого були викладач закону Божого Дубенської

гімназії Юрій Шумовський та викладач французької мови цієї ж гімназії Володимир Шультинський. З 1939 року музей очолює археолог та краєзнавець Михайло Островський.

У 1940 році музей змінює назву на «історико-археологічний», а в 1949 – на

«краєзнавчий». Власне, в цей час і обліковуються перші надходження польських стародруків

(перші акти датовані 1944 роком : акт № 1/1 від 17 квітня 1944 року засвідчує, що «... в

історико-археологічному музеї Дубенщини в присутності директора Островського М.І.,

секретаря музею т.Мазур Н.Г. складено цей акт в тім, що по звільненню м. Дубна від

німецької окупації в Дубенському музеї затверджено наявність таких музейних цінностей..... ».

Дубенська збірка стародруків нараховує більше 30 стародруків, хронологічні рамки охоплюють другу половину XVII- кін. XVIII століть. У збірці представлені видання: Бердичева, Варшави (друкарня піарів), Вільно (друкарня отців базиліан), Каліша (друкарня Архібіскуп Гнезненського), Кракова (друкарня університету), Крулевця, Ловіча (друкарня Архібіскуп Гнезненського), Любліна (друкарня єзуїтського колегіуму),

Львова (Свято-Троїцька друкарня та друкарня отців єзуїтів), Познані, Оліви (друкарня

монастиря), Ченстохови, Почаївська друкарня представлена у фонді рядом книг, Друкарня

Кієво-Печерської Лаври, та одне видання XVIII століття без вказівки на місце видання

(«Требник», на слов'янській мові, без палітурки).

Почаївська друкарня, а точніше - Свято-Успенська Почаївська Лавра - це найдавніший монастир на Волині, що виник в середині XIII ст. З огляду на те, що друкарня була монастирською, більшу частину її видань складали богослужбові книги;

видавалися також проповіді, повчання, панегірики, підручники. Засновником друкарства

тут був Кирило Транквіліон Ставровецький (? - 1646), який видрукував "Зерцало богословія" (1618 р.) Історики припускають, що народився Кирило Транквіліон

Ставровецький (? - 1646) у м. Ставрові, на Волині. Навчався, вірогідно, в Острозькій академії. Учителював у Львівській братській школі (1589-1592). Вперше виданий у__

Почаєві трактат К.-Т. Ставровецького з християнської догматики "Зерцало богословія"

був передрукований 1692 р. в Уневі. Він містив, зокрема, тлумачення вчення церкви про Бога й світ (невидимий, видимий, людський і сили диявольські), про "чотири останні речі" — смерть, останній суд, рай, пекло. Великий попит на цю книгу (спершу заборонену церковною ієрархією) засвідчують її численні переписи. Рукописна книга «Зерцало богословія» 1754 року зберігається в фондах Заповідника, на третій сторінці міститься штамп бібліотеки братства імені князів Острозьких, 132 сторінки, без ілюстрацій.

Ще одне видання Почаївської друкарні - "Літургіаріон" (або "Служебник") – надрукована в 1755 році в друкарні Почаївської Лаври старослов'янською мовою. Друк виконано двома фарбами: чорна і червона, текст складено у дві колонки. Окрім заставок, кінцівок, ініціалів з сюжетними мотивами, для оформлення книги використано гравюри Іосифа, І. Г. (Іосиф Гочимський). Зовнішнє оформлення: в центрі палітурки розміщено картуш ромбовидної форми, в середині нього розміщено овал роговидної форми із зображенням хреста і літер.

Палітурка дерев'яна, обтягнута коричневою шкірою, з двома застібками, 370 сторінок.

Далі ми маємо "Часослов" (Почаїв, 1760 р.) – стародрук написаний старослов'янською мовою, 734 листків, містить 27 чорно-білих ілюстрацій. Надрукований шляхом складання у дві колонки ("Часослов" – це церковно - богослужбна книга, яка містить незмінні для кожного дня молитви і пісні за часом. В кожній частині доби – "утреня", "", "вечерня", "повечерія" (тобто постійні молитви і співи доби), відбувається згадка (спомин) молитов тих годин, коли Ісус Христос страждав на хрест). "Мінея (або "Груднева Мінея) – видана у 1762 році, слов'янською мовою. Містить 414 сторінки у дві колонки, виконані червоною та чорною фарбами. Містить одну чорно-білу ілюстрацію. Палітурка книги шкіряна, коричневого кольору.

У фондах ДІКЗ є продукція друкарні Києво-Печерської лаври. Це – «Мінея загальна», 1774 року. Містить у собі піснеспіви спільні цілому лику святих, наприклад, на честь пророків, апостолів, мучеників, преподобних тощо. Вона використовується при богослужінні в тому випадку, якщо якомусь святому не укладено окремої служби у Мінеї місячній. На слов'янській мові, з трьома чорно-білими ілюстраціями, в шкіряній палітурці світло-коричневого кольору, 260 сторінок.

У фондах також є стародруки львівського видання. Львівське Ставропігійське

братство – один із найбільших культурних осередків України. Перша згадка про нього датується 1439 р. Тут знайшли застосування своїм силам князі Острозькі, Вишневецькі, Ружинські та ін., друкарі Михайло Сльозка, Памва Беринда, Іван Кунотович, Йосип Кирилович, гравери Андрій Скульський, Дмитро Кульчицький, Семен та його син Василь Ставницькі, Степан Половецький та ін. Відомо також, що після 1570 і до своєї смерті тут працював Іван Федоров.

У Львівській братській школі, яка була заснована 1585 р., працювали визначні письменники і вчені: Арсеній Еласовський (перший її ректор), Стефан Зизаній, Лаврентій Зизаній, Йов Борецький. Тут вивчалися церковнослов'янська, грецька мови, граматики, риторика, поетика. Видання друкарні (вона існувала впродовж до 1788 р.), заснованої 1585 р. на базі друкарського устаткування І. Федорова, розходилися не лише по Галичині, але й далеко за її межами: Волині, Поділлі, Київщині, в інших православних державах - Білорусі, Росії, Молдові, Болгарії, Сербії. Окрім церковної, друкарня видавала невелику кількість навчальної, а також світської літератури. Хронологічно вони ідуть в такому порядку: книга "Октоїх – Львівське видання 1640 року. Містить 548 сторінки, на слов'янській мові, без ілюстрацій, палітурка втрачена. Октоїх, або Восьмигласник, має у собі піснеспіви (тропарі, кондаки, канони та ін.), поділені на вісім наспівів чи "гласів". Кожен "глас", у свою чергу, містить у собі піснеспіви на всю седмицю, отже, служби Октоїха повторюються раз на вісім тижнів. Поділ церковного співу на гласи було здійснено знаменитим піснеспівцем грецької Церкви св. Іоанном Дамаскином (VIII ст.). Йому приписується й укладання Октоїха, хоча зауважимо, що в цій справі брали участь св. Митрофан, єпископ Смирнський, св. Йосиф та ін. Наступна книга - «Анфологійон» (інші назви — «Трефологійон», «Мінея святкова»; повна назва «Празднея дневного ради и ношнаго церковного пінія»), виданим 1694 року в друкарні Старопіпівського Успенського братства, друкарі - Семен та його син Василь Ставницькі. Книга традиційно друкована на папері з водяними знаками кількох рисунків, у дві фарби: чорну й червону; багато орнаментована гравюрами, заставками, кінцівками, колонтитулами, ініціалами. Автором гравюр є Никодим Зубрицький, Є. Завадовський. Анфологійон - (від грец. - збирання квітів) збірник текстів святкових служб православної Церкви на всі свята року: молитви, уривки "Святого письма, богослужбові співи, житія тощо. Наступна книга - це «Євангеліє», Львів, 1770 рік. На слов'янській мові, в дерев'яній палітурці обтягнутій шкірою. Містить 48 чорно-білих ілюстрацій, 826 сторінок.

Збірки польських стародруків XVII-XVIII століть нараховує 18 книг, відповідно 5

видань XVII століття та 13 видань XVIII століття, Домінує богословська література, представлені також праці по філософії. Нижче перелік стародруків:

1. Attak niebieyskiej twierdzy Ognistemi Miłości Boskiej pociskami uzbroionu...- Berdyczow, 1772.

4°, [7] f., 400 p., [3] f., помилки в нумерації

Мова: польська

Палітурка: картон у шкірі, на палітурці тиснена рамка з рослинного орнаменту, корінець тиснений

Гравюри: форта (гравюра на міді), 12 цілосторінкових гравюр (дереворити) з підписами: Т.К.

Печатки: 1) бібліотека музею Бердичів; музею Бердичівщини

Estr., 12, 259; Ісаєвич, 2650

2. Biblia Święta. – Krolewec, drukował Nakładem i Kosztem swoim Jan Henryk Hartung, Roku 1738.

4°, [8] f., 968 p., 307[1] p., [1] f.

Мова: польська

Палітурка: дошки у шкірі, бронзові застібки, на корінці тиснений рослинний орнамент, обріз позолочений, тиснений

3. Filipecki, Andrzej. O niesmiertelnosci duszy ludzkiej, Przeciwno terazniejszym Libertynom kazania...- Lwów, Drukarnia akademii, 1769.

8°, [12] f., 223 p.,

Мова: польська

Палітурка: вторинна, картонна

Estr, 160 218 ; Ісаєвич, 2545

4. Kazania przygodne W.X.Kaspra Balsama Soc: JESU.T. III. – Poznań, w Drukarni J.K.M. u Rzpłtey Soc JESU. Roku Pańskiego 1767.

8°, 400 s.

Мова: польська

Палітурка: картон у шкірі, обріз цяткований

Записи: верхня покривка, зв.: 1) Z ksiąg/ X.:Karola Radkiewicz[a]; титул: 2) Z xiąg

Wojciecha Sokolowskiego; штамп: Ignacy Bialek w P...eciszowie, 1917...; печатки:

Biblijoteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale Dubnae

5. Kazania na święta, odpusty, y potrzeby. Zrękopisem y tłumaczem roŚnych autorow dobierane. Nowa edycya. Tom I. – Łowicz, za dozwoleciem Żwierchności Duchowney, w Drukarni J.O.X. Jmci Arcybiskupa Gnieźnieńskiego. MDCC.XC.XVII [1797].

8°, [2] f., 381 p.

Мова: польська

Палітурка: картонна, корінець і кути шкіряні, на корінці тиснений рослинний орнамент, вказано назву книги та № тому, обріз червоний

Печатки: Biblijoteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale

Dubnae; X.J. Ignacy Bialek w Przekiszowie, 1917; Ks.Ignacy Bialek

6. Kazania na niedziele calego roku... na Rok II. Część II. - Kalisz, w Drukarni

J.O.X. Jmci Arcybiskupa Gnieźnieńskiego. MDCC.XC.XVII [1797].

8°, [4] f., 513 p.

Мова: польська

Палітурка: картонна, корінець і кути шкіряні, на корінці тиснений рослинний орнамент, вказано назву книги та № тому, обріз червоний

Записи: арк. [2] f.: Celestini Jaroński

Печатки: Biblijoteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale

Dubnae; X.J. Ignacy Bialek w Przekiszowie, 1917; Ks.Ignacy Bialek

7-11. Конволют:

7. Hacki, Michał Antony. Na stary kościół zachodny. –Oliva, 1681.

4°, 170 p., [4] f.

Мова: польська

Записи: 1) Священника Левицкаго купл.../ 75 копеекъ; 2) Ex libris R.P. Justini Piliń/kiewicz Monaste-/ru Zachorowiensis; (іншим почерком): podpisał się 1848 –mym Roku...; 3) Та Książka iest własna//jmc X Justyna Pilinkiewicza

Estr., 18, 8 ; Стародруки II, 166

8. Cichowski, Mikołaj. Tribunal świętych oycow greckich Starszenstwo biskupom Rzymskim nad Patriarchami wschodniemi Przysądzaiący, z Tribunalu Łacinskiego W.X. Mikolaia Cichowicza Teologa Societatis JESU. Roku 1658. w Krakowie wydrukuwanego Przeniesiony I miescami skrocony Zpozwoleniem Starszych do Druku podany. – Lwów, w drukarni Collegij Societatis JESU.-Roku P. 1692.

[5] f., 161 p., [1] f.

Гравюра: герб О.Яблоновського (мідьорит)

Estr., 14, 240; Ісаєвич, 681

9. Rutka, Theophil. Kamien przeciwko kamieniowi to iest Refutacya kamienia w Kiiowie wydrukuwanego...Przez X. Theophila Rutkę...wybrane...i drukiem podane. 1690. – Lublin, w Drukarni Collegium Societatis JESU. [1690].

[3] f., 76 p.,... [4] f.

Гравюра: герб О.Яблоновського (мідьорит)

10. Budynek Chrystusow to iest kościół S.- Lublin, w Drukarni Collegium Societatis JESU Roku Pańskiego 1689.

56 p.

11. Rutka, Theophil. Chorągiew zgody y pokoju to iest Duch Święty...Drukiem Swiatu pokazany Przez X. Theophila Rutkę ...R.P. 1691.–б/м, [1691].

216

Титул титул (мідьорит), [6] f., 227...p.

Записи: титул: Ioannis Sienski

Палітурка: картон у шкірі, на покришках – тиснена золотиста рамка із рослинного орнаменту, на верхній – монограма : X.J.P, на корінці золотистий рослинний орнамент,

назва книги та монограма: X.J.P

12. List w materyi Religii...- Lublin, w Drukarni uprzywileiowaney J.K.M. XX. Trynitarzów Roku 1784.

8°, [2] f., [1] 160 [7] p., [1] f.

Мова: польська

Палітурка: картонна

13. Nauki czyli Kazania na parafie X. Girarda Plebana de St. Loup z Francuzskiego na Polski język przelożone przez X.Wacława Piaseckiego S.P. Tom I. – Warszawa, w Drukarni J.K.Mci i Rzeczypospolitey u XX. Shol. Piarum, 1783.

8°, [1] f., 404 p.

Мова: польська

Палітурка: картонна, обклеєна папером “під мармур”, корінець і кути шкіряні, обріз червоний

Печатки: Biblioteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale Dubnae; X.J. Ignacy Bialek w Przeciszowie, 1917; Ks.Ignacy Bialek

14. Nauki czyli Kazania na parafie X. Girarda Plebana de St. Loup z Francuzskiego na Polski język przelożone przez X.Wacława Piaseckiego S.P. Tom IV. – Warszawa, w Drukarni J.K.Mci i Rzeczypospolitey u XX. Shol. Piarum, 1783.

8°, [1] f., 404 p.

Мова: польська

Палітурка: картонна, корінець і кути шкіряні, обріз червоний

Печатки: Biblioteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale Dubnae; X.J. Ignacy Bialek w Przekiszowie, 1917; Ks. Ignacy Bialek

15. Nauki czyli Kazania na parafie... Tom I. Edycja druga. Przełożone przez X. Wacława Piaseckiego S.P. – Warszawa, w Drukarni XX. Piarów, 1798.

8°, [3] f., 402 p.

Мова: польська

Палітурка: картонна, корінець і кути шкіряні, на корінці тиснений рослинний орнамент, обріз жовтий

Печатки: Biblioteka Instytutu Misyjnego w Lublinie; Pontificium Seminarium Orientale Dubnae; X.J. Ignacy Bialek w Przekiszowie, 1917; Ks. Ignacy Bialek

16. Missae pro defunctis juxta usum ecclesiae Romanae cum ordine et canone extensae. – Częstochowa, Typis Clari-Monti, Anno Domini M.DCC.XIII [1713].

2°, 26 p...

Мова: латинська

Палітурка: картон у шкірі

Записи: верхня покритка, зв.: Hic Missale Ecclesiae Parochialis/ Dubnensis

17. Missae pro defunctis juxta usum ecclesiae Romanae cum ordine et canone extensae. – Cracov, Typis Collegii Maryoris, Universitatis Cracovensis. Anno Domini M.DCC.XL. [1740].

2°, [1] f., 32 p.

Мова: латинська

Палітурка: вторинна, картонна

Записи: титул: Ex Sacristia Convtis Warkowien/ cui applicavit Pr Urbanus Gvardian/ Anno 1804 t° D.11 Aprilis

18. Teologia dogmatyczna... wyięta przez X. Ambrożego Kuriatta L.S.B.W. Kapłana w Seminarium Dyecezalnym Brzescim na Polskim dziale dawana. – Wilno, w Drukarni XX. Bazylianow Roku 1799.

4°, [4] f., 467 p. [1] f.

Мова: польська

Гравюри: віньетки, заставки, кінцівка

Печатки: Museum Regionalne Ziemi Dubińskiej w Dubnie; X. PS

Палітурка: картон у шкірі.

У фондовій збірці також ми маємо рукописну книгу «Устав», датовану кін.16 – поч. 17 ст. Типікон, або Устав, містить у собі детальну вказівку: у які дні й години, на яких

божественних службах і в якому порядку слід читати або співати молитвослів'я, які містяться у Службнику, Часослові, Октоїху та інших богослужбових книгах.

Писана

чорним та червоним чорнилом, містить 410 сторінок. Сильно знищена, палітурка втрачена.

А у постійно діючій виставці «Скарби наші духовні» експонуються два факсимільні видання – це Луцьке Євангеліє X I V ст. та Пересопницьке Євангеліє XVI ст.

Видання

факсимільного типу (лат. fac simile – «зроби подібне») – твір друку, що графічно точно

повторює раніше випущене оригінальне видання або рукопис, але, на відміну від факсимільного видання, – без відтворення оригінальних матеріалів, обкладинки та інших

особливостей оригіналу. Луцьке Євангеліє - одна з найдавніших богослужбових книг України, що збереглася

до наших днів. Рукопис належить до пам'яток галицько-волинської книгописної школи.

Він якнайкраще показує характерні для цієї школи графічні та мовні особливості. Маргіналії, а також мовні і палеографічні ознаки свідчать про те, що місцем написання книги був Спаський Красносельський монастир поблизу Луцька.

Досліджуючи свого часу історію нині не існуючої Красносельської обителі, настоятель храму святої великомучениці Параскеви с. Ратнів Луцького району архімандрит Онуфрій (Куц) зацікавився долею рукописної святині. З'ясувалося, що книга зберігається в Російській державній бібліотеці (м. Москва). У лютому 2010 року митрополит Луцький і Волинський Нифонт і генеральний директор бібліотеки Олександр Віслий дійшли згоди стосовно того, щоб відтворити Луцьке Євангеліє у вигляді видання факсимільного типу⁴.

Порівняно з оригіналом, формат видання 2011 року факсимільного типу зменшений на 5 відсотків. Через технічну складність не відтворені деталі крайок сторінок, окремі надірваності, отвори та пом'ятості. Сторінки передані в оригінальному вигляді, кольорі, без ретушування. Тиснення на оправі відновлене за збереженими залишками.

Богослужбові книги, котрі в давню давнину старанно зберігались у храмах і передавались як найбільша цінність від предків до нащадків, нерідко містили різного роду документи: на поля цих книг заносились дарчі, договірні, купчі і таке інше.

Фоліант Пересопницького Євангелія - це 964 сторінки тексту. Формат книги - 240x380 мм, а вага - 9,3 кг. Написана вона на пергаменті двох типів: листи 22-74 на білому, тонкому, високої якості; останні - на жовтуватому, щільному. Чорнило також різниться: на 1-4 листах чорнило темно-коричневе; на 5-154 листах - інтенсивне темно-коричневе різних відтінків; починаючи з 155 аркуша - майже чорне. Окремі фрагменти писані кіновар'ю або золотом по кіноварному ґрунту. Чотири ілюстрації Євангелістів і чотири перші сторінки Євангелій виключно барвисті і виконані також із застосуванням фарбників на основі натурального золота. Пергамент дуже добре зберігся, проте місцями забруднений, в основному через те, що книга інтенсивно використовувалась. Також є пошкодження пергаменту, позначки і автографи різних часів і призначень. Форзаци сильно пошкоджені і мають позначки і печатки. Частина листів пошкоджена грибок і вологою, хвилеподібно деформована після намокання і висихання. Є ще одна проблема, яка виникає при роботі з Пересопницьким Євангелієм: стан книги і особливості її палітурки унеможливають повне розкриття і вирівнювання листів при фотографуванні або скануванні. Тому на всіх копіях сторінки виявляються геометрично деформовані, а освітлення - неоднорідним, з тінями. Слід мати на увазі, що палітурка майже не__

збереглася, є лише історичні згадки про зовнішній вигляд. Ця книга, перш за все, прорив у середньовічній свідомості. І водночас адаптація книжкової церковнослов'янської мови до живої народної мови. Це розуміли її творці і так сподівалися меценати. У цьому її унікальність і наукова цінність. Тому так детально викладається історія рукопису, жертводавці, переписувач і редактор (або перекладач); вказується час написання. Роботу над рукописом розпочато 15 серпня 1556 року у Дворецькому монастирі князів Заславських при церкві Святої Трійці (сьогодні – це село Дворець Ізяславського району Хмельницької області). Цього року було написано Євангеліє від Матфія і першу половину тексту Євангелія від Марка. Згодом роботу було припинено і відновлено лише в 1561 році в Пересопницькому монастирі при церкві Різдва Богородиці (сьогодні – це село Пересопниця Рівненської області). Тут було дописано Євангеліє від Марка, завершені Євангелія від Луки та Іоана, післямова до пам'ятки і місяцеслов. Весь процес завершився 29 серпня 1561 року. Зібрання фондової колекції стародруків XVII-XVIII ст., безумовно, варте науково-бібліографічного вивчення з точки зору історії книжкової культури. Загалом на стародруках, виявлено значну кількість печаток, розлогих записів, читацьких поміток на полях, які можуть стати предметом окремого наукового дослідження. Значна частина раритетних видань має оригінальні палітурки, які є яскравими зразками художньої майстерності та палітурного мистецтва XVI-XVII ст. Безумовно, наша колекція стародруків є унікальним історико-культурним явищем, безцінним джерелом наукових досліджень для книгознавців та культурологів, яскравим свідченням плекання набутоків і традицій.

Джерела і література

- 1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. К.: Видання Київської Патріархії УПЦ КП, 2007.*
- 2. Бочковська В. Г. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII–XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України / В. Г. Бочковська, Л. В. Хауха, В. А. Адамович. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.*
- 3. Запаско Я.П. Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні: в 2-х кн., 3-х ч. / Яким Запаско, Ярослав Ісаєвич. – Л.: Вища школа, – 1984*
- 4. Кобрій Р. Рукописні Євангелії історичної Волині XVI століття / Р. Кобрій // Пересопницьке Євангеліє в історії Української Православної Церкви і українського народу (до 450-річчя духовно-національної святині) : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 450-річчю Пересопницького Євангелія. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2011.*

5. Любецька Н.О. З історії Дубенського археологічно-антропологічного музею 1930-х років//Там де Ікви срібні хвилі плинуть. – Збірник матеріалів наукової конференції. – Дубно: 2005.
6. Пересопницьке Євангеліє – унікальна пам'ятка української мови // Пересопницьке Євангеліє 1556-1561. Дослідження. Транслітерований текст. - К.: "Літтон", 2001.
7. Рожко В. Православні монастирі Волині і Полісся. - Луцьк: Медіа, 2000.
8. Рожко В. Українське православне книгописання і книгодрукування історичної Волині XI – XX ст. – Луцьк, 2005.
9. Стародруки Речі Посполитої XVII - XVIII ст. у Волинських збірках: Каталог / Укл.: Позіховська С. В., Позіховський О. Л. Державний архів Волинської області; Музей книги м. Острога. - Луцьк, 2006.